

J. P. Heinesen

Gongur tað ikki, so gongur tað kortini

»Eingi rættindi uttan skyldur!«

Viðmerkingar til eina viðmerking.

Mitt í rokinum í oktober mánað 1992 kom ein ungur maður til mín ikki so lítið forfardur: »Eg eri beint nú komin niðri frá, sigur hann, »og veist tú, hvat danir kallaðu meg?«

»Nei!«
»Teir kallaðu meg fyrri nassireyv. Hvat dæmar tær?«

Mær dámdi ómetliga lít-
ið og hugsaði: Eru vit veru-
liga komin so langt niður?

Annars hevur undirritaði
alt tað, hann kann minnast,
nettupp fryktað fyrri, at hatta
ein dag fór at koma. Í grein
eftir grein havi eg skrivað
um evnið seinastu tjúgu,
trettivu árin við smáum
variatiónum, smáum frág-
brigdum, men við sama
innihaldi og ávarað aftur og
aftur – væl vitandi um, at
tað skal so ólúksáluga nógv
til, áðrenn tað seyrar inn í
fólk, hetta: at tað gongur
ikkí í longdini at liva upp á
nass, at liva av olmu, at hava
hesi skammiligu
»rættindi« í danska penga-
punginum við ongum
skyldum. Rættindi við ong-
um skyldum, eru eingi rætt-
indi, tey eru ein bløðra, ein
olmu, sum bara veksur
og veksur, og nú er hon
brostin. Skommín er okkara.
Veraldarskomin. Hetta: á,
latið okkum bara hava ein bil í
part, bygja breiðar vegir,
brýr, hvørt fjall sitt hol,
havnarlag í hvørjari vík,
sjúkrahús á hvørjum tanga,
veldigar skúlabýgningar,
veldigar trolarar, veldig sethús,
stórt, tvær veldigar brenni-
støðir, ein veldig er ov lítið
etc. etc. Og ellishæim, vit
hava ikki ráð at brúka. Hvat
er tað ikki vælsignað at
hava hesi undurfullu rætt-
indi í danska pengapung-
inum, men ongur skyldur.
At liva í sú og dú. Hvat so?
Gongur tað ikki, so gongur
tað jú kortini.

Eitt tað ediligasta í menn-
iskjanum, eitt tað vakrasta
og tað mest vælsignaða við
menniskjanum er, at tað vil
vera sjálvbjargið, at tað vil
klára sitt eigna húsarhald.
Tað vilja vit føringar eftir
øllum at døma ikki, vit vilja
heldur liva upp á nass, og so
leingi vit vilja tað, gongur

tað ikki, aldrin, aldrin í
verðini. Tað stendur bara
við og versnar.

Sambands- mentaliteturin

Tað er hesin mentalitetur-
in, hesin sambandsmentalitet-
urin, ið hevur oyðilagt okk-
um, hetta: GONGUR TAÐ
IKKI, SO GONGUR TAÐ
KORTINI. Tað gekk ikki í
oktober, og so gekk tað
kortini. Nakrar mánaðar
seinni gekk tað heldur ikki,
og so gekk tað kortini. Um
nakrar mánaðar fer tað ikki
at ganga, men so fer tað
kortini at ganga. Og soleiðis
fer tað at ganga aftur og aft-
ur so leingi, vit velja at liva
av olmu og upp á nass,
og ikki hava viljan til sjálv-
bjargni, treystið til at klára
okkara eigna húsarhald. Vit
koma at standa í sama móru-
diki og sokka alt longri nið-
ur.

Tað er har skuldin til okk-
ara vanlagnu er at finna og
onga aðrastaðni.

Sambandsmentalitetur-
in er at finna í øllum flokkum,
meira ella minni. Bert í tí
eina flokkinum er hann alt-
valdandi. Har skammast tey
als ikki við at liva av danska-
ri náði og vera nassireyvur
í allar ævir, tí at hesin flokk-
ur hevur tað sum lívsform
og politiskt mál, ja, onkur
teirra sigur bart út, at hann
fer als ikki undirlutakensl-
ur av at hava slíkan lívs-
form. Tað ljóðar heilt ó-
hugnaligt.

»Til tann føroyska kraddaran«

Ja, soleiðis at ein av grein-
inum. Hon er skrivað í
1978, og eg læt hana prenta
uppafur í FJÚRTANDA
fyrri góðum hálvum ári síð-
an. Í hesi grein stendur m.a.
hetta:

»Kærleiki sambandsins
til Danmarkar hevur einki
við kærleika til danska fólk-
ið, danska málið ella donsku
mentanina at gera. Hann er
kærleikin til danska penga-
pungin. (Hesi orðini eru ikki
míni. Tey stóðu eina ferð at
lesa í donskum blaði. Viðm.)

Teir hava eina politiska
skrá, men hon kann ikki,
sum stóða teirra er, brúkast
til annað enn fjala útyvir, at

teirra mál í samfelag okkara
er at gera okkum til slíkar
ræddiskitar, at vit tora ikki
at velja annað enn at liva
upp á nass. Tey búa í stør-
um borgum, summir hava
tveir bilar, og teir flestu
vassa í pengum, men ikki
talingur um at gjalda sitt
egna postvirkið, ikki taling-
ur um. (Postvirkið var ikki
yvirtikið um hetta mundið.
Og forrestin vóru teir ímóti
yvirtøkuni. Viðm.)

Og latið okkum taka tað
uppafur, hóast vit hava sagt
tað so mangan fyrr – fólk
eru tornom, tað skal drívast
á fyrri at fáa tað at seyrar inn,
– alto niðurlagið er hetta:

Sektin á, um bróðir mín
ber byrðar mínar fyrri meg,
bara eg sleppi frá. Sektin á,
um bróðir mín bløðir fyrri
meg, bara eg sleppi undan.
Hetta er lagið, og slíkt eru
mannfólk, slíkt eru brandar.

Nei, slíkt eru als ikki
brandar. Slíkt eru eitt undar-
ligt slag av kventlingum,
sum søgan hevur kollðomt,
og sum danir einki annað
hava til yvis fyrri enn háð og
spott. Og av røttum.

Hesi orð vóru skrivað í
1978, sum áður sagt. Tey
eru so sanniliga ikki minni
aktuell í dag. Til hesa somu
grein kom eg í lagnuárinum
1992 við eina viðmerking.
Her verða brot prentað úr
henni:

»Sum tú reiðir tær bólið,
soleiðis liggur tú. Ja, og nú
liggja vit soleiðis sum vit
hava reitt. Fólk flýggja av
landinum sum rottur av
sökkandi skútu. Ein sökk-
andi skúta? Eru vit komin so
langt? Og hví? Eg eri so
bannsettur og forherðaður,
at eg haldi meg kenna or-
sökina.

Hon liggur í tí, sum skriv-
að er her frammanfyrri, men
latið okkum kortini gera
eina stutta niðurstøðu: »Tað
er okkurt heilt, heilt galið
við okkara mentaliteti,
skaptur sum hann er undir
sambandinum og heima-
stýrinum. Vit eru »demo-
raliserað«, skrivaði Jørgen-
Frantz Jacobsen á sinni. Og
sambandsflokkurin er
»næstan uttan moral«,
skrivaði William Heinesen
einaferð. Vit hava altið latið
onnur gjørt »tað skina ar-

beiðið fyrri okkum«, skriv-
aði Halgur Winther Poulsen,
og einki fólk kann koma
burtur úr slíkum uttan at
skaða sína sál.

Eg var rættiliga tilkomin,
áðrenn eg upplivdi brekað
og sinnisveik fólk, tí vit
skumpaðu tey frá okkum til
onnur at taka sær av. Skúlan
skumpaðu vit frá okkum.
Kirkjuna. Postvirkið. Vita-
virkið. Heilsuvirkið. Og so
framvegis, og so framvegis.
Onnur máttu taka sær av tí.
Vit høvdu ikki ráð, segðist.

Seinastu tjúgu árin hava vit
livað í einum so skamm-
leysum, einum so ófyr-
geviligum marglæti, at orð
finnast ikki fyrri tí. Hava
byggt dreymaborgir, ið
skrambla niður við fyrsta
nos. Hava livað púra fyr-
litsleyst uttan at hugsa um
nakra kjølfestu.

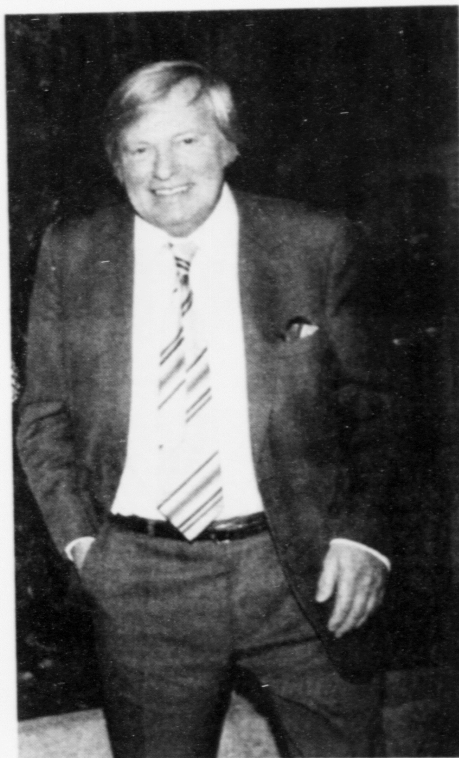
Og hví? Tí at vit innast
inni vita, at skuldi skútan
koppað, so nýðast onnur at
koma at gera tað skitna ar-
beiðið fyrri okkum og fáa
hana á reitkjøl aftur. Tað er
hetta trygdarnetið, ið hevur
oyðilagt okkara mentalitet.
Ið skapar eitt sjúkligt á-
byrgdarloysi. Gongur tað
ikkí, so gongur tað kortini.

Og nú hanga vit so og
sprella í okkara eigna, sjálv-
gjörda eiturformi. Eg eri
næstan vissur í, at tað er
sambandsins »politiska«
ynski, at har skulu vit verða
hangandi til ævigar tíðir
sum tómir hamar. Var tað
ikkí innast inni alíð teirra
stóri dreymur, at vit ongan-
tíð skuldu gerast sjálv-
bjargin? Og er hesin dreym-
ur nú gingin út?

Høvdu vit havt verið har-
ar í okkara eigna húsi, høvdu
vit aldri havt funnið upp á
rent okkum sjálv í rot. So
høvdu vit ikki funnið upp á
at stoytt okkum niður í av-
grundina, tí tá høvdu vit
vitað, at har var einki trygd-
arnet undir. So høvdu vit
havt álít á eigna mátt og
megd. So høvdu vit havt
ábyrgd av okkara lívi og
okkara tjóð og livað haretur
og høvdu verið kroyst til
tað. Og sjálvsagt høvdu vit
klára tað.

Stoltleiki

Hvat er tað so, sum bagir

okkum? Er tað vantandi
stoltleiki? kundu vit spurt,
og beinanvegin hoyri eg
hann sjálfan, sambands-
mentalitetin, siga: Vit
kunnu ikki liva av stolt-
leika.

Móðir Teresa, sum øll
munnu kenna, segði beint
øvugt, hon segði, at vit als
ikkí kunnu liva uttan stolt-
leika, og hon mundi vita,
hvat hon segði. Hon hevur
brúkt meginpartin av lívi
sinum til at hjálpa teimum,
sum eru ringast fyrri her í
lívnum, mest í Calcutta.
Hon fek Nobels friðarløn
fyrri sitt arbeiði, og tað var tá
ið hon helt takkarðuna í
norska sjónvarpinum – við
ongum handriti – hesi orð-
ini fullu: vit kunnu ikki liva
uttan stoltleika. Uttan stolt-
leika sleppur tú aldri upp úr
mórdikinum. Uttan viljan
tí at bretta vesaldómin av
tær, kemur tú aldrin burtur
úr honum. Við at krúpa og
dúva upp á onnur verður tú
hangandi har.

Hvussu ber tað til, at
summi fólk ikki siggja
hetta, men gera politiskt

skarvslop bæði hendavegin
og handavegin fyrri síðan at
lenda í tí flokki, ið just hev-
ur sum mál at dúva upp á
onnur verða hangandi har,
feitt menn, príðir og ríkir –
men ikki reysir, als ikki. Til
hvat? Til at sleppa framat
kjøtgrýtunum? Fyrri at
sleppa fram at einum røð-
arapalli og haðani bera sín
úsáluga bóðskap? Man tað
vera so forkolað?

Í eini drúgvri grein í
Dimmu mitt í oktoberrok-
inum hevði ein teirra funnið
útav, at »Alt ber til í Føroy-
um«. Eitt heppið bragd.
Hvussu hundin man hann
hava borið seg at við tí?

Undir hesum sama roki
kom ungur drongur til mín
og vildi fegin tala við meg
um alt, sum hendi.

»Eg«, segði hann, »eg og
mínir kammiratar hava hig-
artil valt tjóðveldið. Hereftir
ir fara vit at velja samband-
ið.«

»Tú velur alto so vera
ævig nassireyv«, fekk hann
at vita. Men eg hugsi ikki,
hann skilti tað tá.

Vónandi ger hann tað nú.

Ynskist til keyps

Er tað nakar, ið hevur eina gamla
motorsúkklu, scooter ella knallert
standandi – samlað ella sundurtikið –
so ring

Tlf. 33391